

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การนวดไทยแบบราชสำนัก ในเวชปฏิบัติ

Clinical Practice for Court-Type Thai Traditional Massage

ดร.จุไรรัตน์ บุญรวม

การนวดไทยแบบราชสำนัก ในเวชปฏิบัติ

โครงการหนังสือวิชาการที่น่าพิมพ์ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ให้จัดพิมพ์และจำหน่ายในราคาเย่อเยา

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

การนวดไทยแบบราชสำนัก ในเวชปฏิบัติ

ดร.จุไรรัตน์ บุญรวบ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2565

จุไรรัตน์ บุญรวบ.

การนวดไทยแบบราชสำนักในเวชปฏิบัติ.

1. การนวด. 2. การนวด—ไทย

WB537

ISBN 978-616-314-889-6

ISBN (E-BOOK) 978-616-314-896-4

ลิขสิทธิ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ บุญรวบ

สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนสิงหาคม 2565

จำนวน 50 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เดือนสิงหาคม 2565

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น 3 ห้อง 317 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

โทร. 0-2564-2859-60 โทรสาร 0-2564-2860

<http://thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกรกฎาคม 2565 จำนวน 100 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนสิงหาคม 2565 จำนวน 50 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

ราคาเล่มละ 310.- บาท

สารบัญ

สารบัญรูป	(11)
คำนำ	(18)

บทที่ 1 ทฤษฎีการรักษาโรคและการทำหัตถการรักษาทางหัตถเวชกรรมไทย	1
1.1 การตรวจร่างกายโรคทางหัตถเวชกรรมไทย	4
1.2 การทำหัตถการรักษาทางหัตถเวชกรรมไทย	5
1.2.1 การประคบด้วยสมุนไพร	5
1.2.2 การประคบด้วยน้ำร้อน	8
1.2.3 การประคบด้วยความเย็น	10
1.2.4 การประคบด้วยสมุนไพร (ยาพอกดูดพิษ)	12
1.2.5 การทาปูน (พอกปูน)	15
1.2.6 การทาด้วยยา (น้ำมันว่าน)	17
1.3 ทำบริหารสำหรับโรคทางหัตถเวชกรรมไทย	18
1.3.1 ทำบริหารทางหัตถเวชกรรมแผนไทย	19
1.3.2 ทำบริหารฤๅษีดัดตน	25
1.3.3 ทำบริหารที่ประยุกต์เพื่อใช้รักษาโรค	44
1.4 อาหารแสดงในโรคทางหัตถเวชกรรมไทย	50
1.5 แนวทางการใช้ยาสมุนไพรกับโรคทางหัตถเวชกรรมไทย	51
คำถามท้ายบท	56
เอกสารอ้างอิง	57

บทที่ 2 โรคบริเวณหลัง	58
2.1 โรคลมปลายปัตคาคตสัญญาณ 1 หลัง	59
สาเหตุ	59
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	59
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	59
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	59
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	64
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	65

2.2 โรคลมปลายปัตคาศัญญาณ 3 หลัง	65
สาเหตุ	65
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	65
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	66
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	66
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	70
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	71
2.3 โรคลมลำบองสัญญาณ 1 หลัง	72
สาเหตุ	72
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	72
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	73
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	73
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	78
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	79
2.4 โรคลมลำบองสัญญาณ 3 หลัง	79
สาเหตุ	79
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	79
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	80
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	80
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	86
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	86
2.5 โรคยอกหลัง	87
2.5.1 โรคยอกเดี่ยว	87
สาเหตุ	87
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	87
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	87
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	87
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	94
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	95
2.5.2 โรคยอกคู่	95
สาเหตุ	95

ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	95
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	96
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	96
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	102
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	103
คำถามท้ายบท	104
เอกสารอ้างอิง	105

บทที่ 3 โรคบริเวณ บ่า ไหล่ แขน 106

3.1 โรคลมปลายปัตคาศัญญาณ 4 หลัง	106
สาเหตุ	106
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	106
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	107
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	107
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	114
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	115
3.2 โรคลมปลายปัตคาศัญญาณ 5 หลัง	115
สาเหตุ	115
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	115
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	115
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	115
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	124
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	125
3.3 โรคลมปลายปัตคาศอก	125
สาเหตุ	125
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	125
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	126
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	126
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	130
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	131
3.4 โรคหัวไหล่ติด	131
สาเหตุ	131

ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	131
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	132
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	132
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	139
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	139
3.5 โรคคอตกหมอน	140
สาเหตุ	140
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	140
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	141
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	141
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	146
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	146
คำถามท้ายบท	147
เอกสารอ้างอิง	148
บทที่ 4 โรคบริเวณส่วนล่าง เข้า น่อง	150
4.1 โรคลมจับโปงแห้งเข้า	151
สาเหตุ	151
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	151
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	151
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	151
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	157
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	158
4.2 โรคลมจับโปงน้ำเข้า	159
สาเหตุ	159
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	159
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	159
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	159
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	165
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	167
4.3 โรคตะคริวน้อง	167
สาเหตุ	167

ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	167
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	167
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	167
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	170
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	171
คำถามท้ายบท	172
เอกสารอ้างอิง	173
บทที่ 5 โรคบริเวณเท้า	174
5.1 โรคข้อเท้าแพลง	174
5.1.1 โรคข้อเท้าแพลงระดับ 1	175
สาเหตุ	175
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	175
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	175
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	175
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	180
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	181
5.1.2 โรคข้อเท้าแพลงระดับ 2 (ด้านข้าง)	181
สาเหตุ	181
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	181
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	181
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	181
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	186
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	187
5.1.3 โรคข้อเท้าแพลงระดับ 2 (ด้านหน้า)	187
สาเหตุ	187
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	187
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	188
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	188
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	192
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	193

5.1.4 โรคข้อเท้าแพลงระดับ 3	193
สาเหตุ	193
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	193
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	194
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	194
การรักษา	195
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษาและการส่งต่อ	195
5.2 โรคลมปลายปัตคาคดสั้นเท้า	196
สาเหตุ	196
ลักษณะอาการทางการแพทย์แผนไทย	196
การรักษาทางหัตถเวชกรรม	196
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชก่อนทำหัตถบำบัด	196
การตรวจวินิจฉัยโรคทางหัตถเวชหลังทำหัตถบำบัด	201
การให้คำแนะนำในการปฏิบัติหลังการรักษา	202
คำถามท้ายบท	203
เอกสารอ้างอิง	204
บทที่ 6 การบูรณาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางหัตถเวชกรรมไทย	205
การบูรณาการ	205
การศึกษาวิจัยทางพรีคลินิก	206
การศึกษาวิจัยทางคลินิก	206
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางหัตถเวชกรรมไทย (การนวดแบบราชสำนัก)	207
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านการประคบสมุนไพร	208
เอกสารอ้างอิง	209
ดัชนี	210

สารบัญรูป

รูปที่ 1.1	แสดงการประคบสมุนไพรทำเย็น	6
รูปที่ 1.2	แสดงการประคบสมุนไพรทำนึ่ง	7
รูปที่ 1.3	แสดงขั้นตอนการประคบด้วยความร้อน ขั้นตอนที่ 1	9
รูปที่ 1.4	แสดงขั้นตอนการประคบด้วยความร้อน ขั้นตอนที่ 2	9
รูปที่ 1.5	แสดงขั้นตอนการประคบด้วยความร้อน ขั้นตอนที่ 3	9
รูปที่ 1.6	แสดงขั้นตอนการประคบด้วยความร้อน ขั้นตอนที่ 4	10
รูปที่ 1.7	แสดงขั้นตอนการประคบด้วยความเย็น	12
รูปที่ 1.8	แสดงขั้นตอนในการแปะยาดูดพิษบริเวณเข่า	14
รูปที่ 1.9	แสดงสมุนไพรที่ใช้ทาปูน	15
รูปที่ 1.10	แสดงสมุนไพรที่ใช้ทาปูน	16
รูปที่ 1.11	แสดงการทำน้ำมันวุ้น	18
รูปที่ 1.12	แสดงขั้นตอนการทำทำดิ่งแขนสามจังหวัด	19
รูปที่ 1.13	แสดงขั้นตอนการทำทำดิ่งแขนชูแขน (โหนดกลม)	20
รูปที่ 1.14	แสดงขั้นตอนการทำทำเท้าแขน 3 จังหวัด	21
รูปที่ 1.15	แสดงขั้นตอนการทำทำเย็นเขียงปลายเท้า	22
รูปที่ 1.16	แสดงขั้นตอนการทำทำนึ่งย่องๆ 90 องศา	23
รูปที่ 1.17	แสดงขั้นตอนการทำทำบริหารอาการปวดหลัง ปวดเข่า	24
รูปที่ 1.18	แสดงขั้นตอนการทำทำเสยผม	25
รูปที่ 1.19	แสดงขั้นตอนการทำทำทาแป้ง	26
รูปที่ 1.20	แสดงขั้นตอนการทำทำเช็ดปาก	26
รูปที่ 1.21	แสดงขั้นตอนการทำทำเช็ดคาง	27
รูปที่ 1.22	แสดงขั้นตอนการทำทำกดใต้คาง	27
รูปที่ 1.23	แสดงขั้นตอนการทำทำถูหน้าและหลังหู	28
รูปที่ 1.24	แสดงขั้นตอนการทำทำดบท้ายทอย	28
รูปที่ 1.25	แสดงขั้นตอนการทำทำเทพพนม	29
รูปที่ 1.26	แสดงขั้นตอนการทำทำชูหัวถั่วหลัง	30
รูปที่ 1.27	แสดงขั้นตอนการทำทำแก้เกียจ	31
รูปที่ 1.28	แสดงขั้นตอนการทำทำดิ่งศอกไล่คาง	32
รูปที่ 1.29	แสดงขั้นตอนการทำทำนึ่งนวดขา	33

รูปที่ 1.30	แสดงขั้นตอนการทำทำยิงธนู	34
รูปที่ 1.31	แสดงขั้นตอนการทำทำอวดแหวนเพชร	35
รูปที่ 1.32	แสดงขั้นตอนการทำทำดำรงกายอายุยืน	36
รูปที่ 1.33	แสดงขั้นตอนการทำทำนางแบบ	37
รูปที่ 1.34	แสดงขั้นตอนการทำทำนอนหงายผายปอด (ชุดที่ 1)	38
รูปที่ 1.35	แสดงขั้นตอนการทำทำนอนหงายผายปอด (ชุดที่ 2)	39
รูปที่ 1.36	แสดงขั้นตอนการทำทำเต้นโขน	40
รูปที่ 1.37	แสดงขั้นตอนการทำทำยีนนวดชา	41
รูปที่ 1.38	แสดงขั้นตอนการทำทำนอนคว่ำทับหัตถ์	42
รูปที่ 1.39	แสดงขั้นตอนการทำทำองค์แอ่นแขนงพักตร์	43
รูปที่ 1.40	แสดงขั้นตอนการทำทำบิดสะโพก	44
รูปที่ 1.41	แสดงขั้นตอนการทำทำเกร็งกล้ามเนื้อหน้าท้อง	44
รูปที่ 1.42	แสดงการทำท่ากระดกปลายเท้าขึ้นและลง	45
รูปที่ 1.43	แสดงขั้นตอนการทำท่าเตะขาบนเก้าอี้	45
รูปที่ 1.44	แสดงขั้นตอนการทำท่าก้มหน้า เงยหน้า	46
รูปที่ 1.45	แสดงขั้นตอนการทำท่าหันคอด้านซ้ายและด้านขวา	47
รูปที่ 1.46	แสดงขั้นตอนการทำท่าเอียงคอชิดไหล่ด้านขวาและด้านซ้าย	48
รูปที่ 1.47	แสดงขั้นตอนการทำท่าบริหารไหล่	48
รูปที่ 1.48	แสดงขั้นตอนการทำท่ายืดกล้ามเนื้อแขนด้านหน้า	49
รูปที่ 1.49	แสดงขั้นตอนการทำท่าบริหารตะครีวน่อง	49
รูปที่ 1.50	แสดงอาหารแสง	50
รูปที่ 1.51	ยาเถาว์วัลย์เปรียง	52
รูปที่ 1.52	ยาธรณีสันตะฆาต	52
รูปที่ 1.53	ยาสหัสธารา	53
รูปที่ 1.54	ยากษัยเส้น	54
รูปที่ 1.55	การต้มยาสมุนไพร	55
รูปที่ 2.1	แสดงการตรวจวัดสันเท้า	60
รูปที่ 2.2	แสดงการตรวจวัดองศาขา	60
รูปที่ 2.3	แสดงการตรวจจุดกดเจ็บ ความแข็งแรง ความตึง	61
รูปที่ 2.4	แสดงการตรวจคลำความร้อน ความเย็น	61
รูปที่ 2.5	แสดงการตรวจแนวกระดูกสันหลัง	62

รูปที่ 2.6	แสดงการนวดสัญญาณ 1 หลัง	63
รูปที่ 2.7	แสดงการนวดสัญญาณ 3 ขาด้านนอก	63
รูปที่ 2.8	แสดงการนวดสัญญาณ 2 ขาด้านใน	63
รูปที่ 2.9	แสดงการตรวจวัดสันเท้า	66
รูปที่ 2.10	แสดงการตรวจวัดองศาขา	67
รูปที่ 2.11	แสดงการตรวจจุดกดเจ็บ ความแข็งแรง ความตึง	67
รูปที่ 2.12	แสดงการตรวจคลำความร้อน ความเย็น	68
รูปที่ 2.13	แสดงการตรวจแนวกระดูกสันหลัง	68
รูปที่ 2.14	แสดงการนวดสัญญาณ (ก) สัญญาณ 3 หลัง (ข) สัญญาณ 2 ขาด้านนอก (ค) สัญญาณ 1 ขาด้านใน	69
รูปที่ 2.15	แสดงเทคนิคการนวดข้อนิ้วมือ	70
รูปที่ 2.16	แสดงการตรวจวัดสันเท้า	73
รูปที่ 2.17	แสดงการตรวจวัดองศาขา	73
รูปที่ 2.18	แสดงการตรวจจุดกดเจ็บ ความแข็งแรง ความตึง	74
รูปที่ 2.19	แสดงการตรวจคลำความร้อน ความเย็น	74
รูปที่ 2.20	แสดงการตรวจแนวกระดูกสันหลัง	75
รูปที่ 2.21	แสดงการนวดสัญญาณ 1 หลัง	76
รูปที่ 2.22	แสดงการนวดสัญญาณ 3 ขาด้านนอก (บน) และการนวดสัญญาณ 2 ขาด้านใน (ล่าง)	76
รูปที่ 2.23	แสดงการนวดพื้นฐานท้องท่อนับ ท่าแหวก	77
รูปที่ 2.24	แสดงการนวดสัญญาณท้องและเปิดประตูลม	77
รูปที่ 2.25	แสดงการตรวจวัดสันเท้า	80
รูปที่ 2.26	แสดงการตรวจวัดองศาขา	80
รูปที่ 2.27	แสดงการตรวจจุดกดเจ็บ ความแข็งแรง ความตึง	81
รูปที่ 2.28	แสดงการตรวจคลำความร้อน ความเย็น	81
รูปที่ 2.29	แสดงการตรวจแนวกระดูกสันหลัง	82
รูปที่ 2.30	แสดงการนวดสัญญาณ 3 หลัง (เทคนิคการนวดข้อนิ้วมือ)	83
รูปที่ 2.31	แสดงการนวดสัญญาณ 2 ขาด้านนอก (เทคนิคการนวดข้อนิ้วมือ)	83
รูปที่ 2.32	แสดงการนวดสัญญาณ 1 ขาด้านใน (เทคนิคการนวดข้อนิ้วมือ)	84
รูปที่ 2.33	แสดงการนวดพื้นฐานท้องท่อนับ ท่าแหวก	84
รูปที่ 2.34	แสดงการนวดสัญญาณท้องและเปิดประตูลม	85

รูปที่ 2.35	แสดงการสังเกตลักษณะท่าเดิน	88
รูปที่ 2.36	แสดงการตรวจจุดกดเจ็บบริเวณหลัง	88
รูปที่ 2.37	แสดงการตรวจนั่งขัดสมาธิ และถ้านั่งขัดสมาธิไม่ได้ให้นั่งบนเก้าอี้	89
รูปที่ 2.38	แสดงการตรวจนั่งขัดสมาธิและชูแขนทำที่ละข้าง	89
รูปที่ 2.39	แสดงการตรวจคนไข้ท่านอนชูแขนที่ละข้าง	90
รูปที่ 2.40	แสดงการตรวจคลำกล้ามเนื้อหลังดูความร้อน ความเย็น ความแข็งแรง ความตึง	90
รูปที่ 2.41	แสดงการตรวจคนไข้ท่านอนคลำสัญญาณ 5 ท้อง	90
รูปที่ 2.42	แสดงการนวด (ก) สัญญาณ 3 หลัง (ข) การนวดสัญญาณ 2 ขาด้านนอก (ค) การนวดสัญญาณ 1 ขาด้านใน	92
รูปที่ 2.43	แสดงการนวดพื้นฐานท้องท่านาบ ท่าแหวก	92
รูปที่ 2.44	แสดงการนวดสัญญาณท้องและเปิดประตูลม	93
รูปที่ 2.45	แสดงเทคนิคการนวดข้อมือ	93
รูปที่ 2.46	แสดงการสังเกตลักษณะท่าเดิน	96
รูปที่ 2.47	แสดงการตรวจจุดกดเจ็บบริเวณหลัง	96
รูปที่ 2.48	แสดงการตรวจนั่งขัดสมาธิ และถ้านั่งไม่ได้ให้นั่งบนเก้าอี้	97
รูปที่ 2.49	แสดงการตรวจนั่งขัดสมาธิและชูแขนทำที่ละข้าง	98
รูปที่ 2.50	แสดงการตรวจคนไข้ท่านอนชูแขนที่ละข้าง	98
รูปที่ 2.51	แสดงการตรวจด้วยการคลำความร้อน ความเย็น	99
รูปที่ 2.52	แสดงการตรวจคลำสัญญาณ 5 ท้อง	99
รูปที่ 2.53	แสดงการนวด (ก) สัญญาณ 3 หลัง (ข) การนวดสัญญาณ 2 ขาด้านนอก (ค) การนวดสัญญาณ 1 ขาด้านใน	100
รูปที่ 2.54	แสดงการนวดพื้นฐานท้องท่านาบ ท่าแหวก	101
รูปที่ 2.55	แสดงการนวดสัญญาณท้องและเปิดประตูลม	101
รูปที่ 2.56	แสดงเทคนิคการนวดข้อมือ	102
รูปที่ 3.1	แสดงการตรวจก้นหน้า	107
รูปที่ 3.2	แสดงการตรวจเงยหน้า	108
รูปที่ 3.3	แสดงการตรวจเอียงคอชิดไหล่ซ้าย-ขวา	108
รูปที่ 3.4	แสดงการตรวจดูโหนกแก้ม	109
รูปที่ 3.5	แสดงการตรวจคลำกล้ามเนื้อบ่าและแนวกระดูกต้นคอ	110
รูปที่ 3.6	แสดงการนวดพื้นฐานบ่าข้างที่มีอาการ	111
รูปที่ 3.7	แสดงการนวดสัญญาณ 4 หลัง	112

รูปที่ 3.8	แสดงการนวดสัญญาณ 5 หลัง	112
รูปที่ 3.9	แสดงการนวดสัญญาณ 4 หัวไหล่	112
รูปที่ 3.10	แสดงการนวดท่าเทคนิคในการช้อนนิ้วมือ	113
รูปที่ 3.11	แสดงการตรวจกัมหน้า	116
รูปที่ 3.12	แสดงการตรวจเงยหน้า	117
รูปที่ 3.13	แสดงการตรวจเอียงคอชิดไหล่ซ้าย-ขวา	117
รูปที่ 3.14	แสดงการตรวจดูโหนกแก้ม	118
รูปที่ 3.15	แสดงการตรวจคลำกล้ามเนื้อบ่า	119
รูปที่ 3.16	แสดงการนวดพื้นฐานบ่าข้างที่มีอาการ	121
รูปที่ 3.17	แสดงการนวดสัญญาณ 4 หลัง	121
รูปที่ 3.18	แสดงการนวดสัญญาณ 5 หลัง	122
รูปที่ 3.19	แสดงการนวดสัญญาณ 4 หัวไหล่	122
รูปที่ 3.20	แสดงการนวดเทคนิคในการช้อนนิ้วมือ	123
รูปที่ 3.21	แสดงการตรวจคลำบริเวณข้อศอก	126
รูปที่ 3.22	แสดงการตรวจองศาของแขน	127
รูปที่ 3.23	แสดงการตรวจบิดแขนเข้า-ออก	127
รูปที่ 3.24	แสดงการตรวจทดสอบกำลังช้อนนิ้วมือ	128
รูปที่ 3.25	แสดงการนวดสัญญาณแขนด้านนอก	129
รูปที่ 3.26	แสดงการนวดเขยื้อนเอ็นพังผืดบริเวณข้อศอก	130
รูปที่ 3.27	แสดงการตรวจชูแขนชิดหู (ทำนั่ง)	132
รูปที่ 3.28	แสดงการตรวจชูแขนชิดหู (ทำยืน)	133
รูปที่ 3.29	แสดงการตรวจมือเท้าเอว (ทำนั่ง)	133
รูปที่ 3.30	แสดงการตรวจมือเท้าเอว (ทำยืน)	134
รูปที่ 3.31	แสดงการตรวจมือไหล่หลัง (ทำนั่ง)	134
รูปที่ 3.32	แสดงการตรวจบิดแขนเข้าออก	135
รูปที่ 3.33	แสดงการตรวจเขยื้อนข้อไหล่	135
รูปที่ 3.34	แสดงการนวดสัญญาณ 1 หัวไหล่และการเขยื้อนหัวไหล่	137
รูปที่ 3.35	แสดงการนวดสัญญาณ 5 หัวไหล่และการเขยื้อนหัวไหล่	138
รูปที่ 3.36	แสดงการตรวจกัมหน้า	141
รูปที่ 3.37	แสดงการตรวจเงยหน้า	142
รูปที่ 3.38	แสดงการตรวจหันคอซ้าย-ขวา	142

รูปที่ 3.39	แสดงการตรวจคลำกล้ามเนื้อบ่า ไค้งคอ	143
รูปที่ 3.40	แสดงการนวดสัญญาณ 4 หลัง	144
รูปที่ 3.41	แสดงการนวดสัญญาณ 5 หลัง	144
รูปที่ 3.42	แสดงการนวดจุดฐานคอ	145
รูปที่ 3.43	แสดงการนวดไค้งคอ	145
รูปที่ 3.44	แสดงการนวดสัญญาณ 4 หัวไหล่	145
รูปที่ 4.1	แสดงการตรวจวัดสันเท้า	152
รูปที่ 4.2	แสดงการตรวจวัดความโค้งของเข่า	152
รูปที่ 4.3	แสดงการตรวจเขยื้อนข้อเข่า	153
รูปที่ 4.4	แสดงการตรวจคลอนลูกสะบ้า	153
รูปที่ 4.5	แสดงการตรวจวัดองศาเข่า	154
รูปที่ 4.6	แสดงการตรวจคลำข้อเข่า	154
รูปที่ 4.7	แสดงการนวดสัญญาณ 1-3 เข่า	156
รูปที่ 4.8	แสดงการนวดสัญญาณ 4 เขยื้อนใต้ข้อพับเข่า	157
รูปที่ 4.9	แสดงการตรวจวัดสันเท้า	159
รูปที่ 4.10	แสดงการตรวจวัดความโค้งของเข่า	160
รูปที่ 4.11	แสดงการตรวจเขยื้อนข้อเข่า	160
รูปที่ 4.12	แสดงการคลอนลูกสะบ้า	161
รูปที่ 4.13	แสดงการตรวจวัดองศาเข่า	161
รูปที่ 4.14	แสดงการตรวจคลำข้อเข่า	162
รูปที่ 4.15	แสดงการทดสอบโดยการทาปูน	162
รูปที่ 4.16	แสดงการนวดสัญญาณ 1-3 เข่า	164
รูปที่ 4.17	แสดงการนวดสัญญาณ 4 ขาด้านนอก	164
รูปที่ 4.18	แสดงการนวดสัญญาณ 4 ขาด้านใน	165
รูปที่ 4.19	แสดงการแปะยาจุดพิษบริเวณเข่า	165
รูปที่ 4.20	แสดงการตรวจคลำกล้ามเนื้อน่อง	168
รูปที่ 4.21	แสดงการตรวจเหยียดปลายเท้า	168
รูปที่ 4.22	แสดงการตรวจดูองศาข้อเท้า	169
รูปที่ 4.23	แสดงการนวดแนวเส้นกึ่งกลางน่อง	170
รูปที่ 5.1	แสดงการตรวจยืนเขย่งปลายเท้า	175
รูปที่ 5.2	แสดงการตรวจจุดเจ็บ รอยบวม	176

รูปที่ 5.3	แสดงการตรวจวัดสั่นไหว	176
รูปที่ 5.4	แสดงการตรวจดูองศาข้อเท้า	177
รูปที่ 5.5	แสดงการทดสอบกำลังแรงถีบปลายเท้า	177
รูปที่ 5.6	แสดงการวัดเน้นข้อเท้า	178
รูปที่ 5.7	แสดงการตรวจชีพจรตรงสัญญาณ 5 ขาด้านใน	179
รูปที่ 5.8	แสดงการวัดคัดเส้นสัญญาณ 5 ขาด้านใน	179
รูปที่ 5.9	แสดงการตรวจยืนเขย่งปลายเท้า	182
รูปที่ 5.10	แสดงการตรวจจุดเจ็บ รอยบวม	182
รูปที่ 5.11	แสดงการตรวจวัดสั่นไหว	183
รูปที่ 5.12	แสดงการตรวจดูองศาข้อเท้า	183
รูปที่ 5.13	แสดงการทดสอบกำลังแรงถีบปลายเท้า	184
รูปที่ 5.14	แสดงการวัดผลักระดูข้อเท้า	185
รูปที่ 5.15	แสดงการวัดเน้นข้อเท้า	186
รูปที่ 5.16	แสดงการตรวจยืนเขย่งปลายเท้า	188
รูปที่ 5.17	แสดงการตรวจจุดเจ็บ ความร้อน บวม	188
รูปที่ 5.18	แสดงการตรวจวัดสั่นไหว	189
รูปที่ 5.19	แสดงการตรวจดูองศาข้อเท้า	189
รูปที่ 5.20	แสดงการทดสอบกำลังแรงถีบปลายเท้า	190
รูปที่ 5.21	แสดงการวัดผลักระดูเคลื่อน	191
รูปที่ 5.22	แสดงการวัดเน้นข้อเท้า	191
รูปที่ 5.23	แสดงการทดสอบกำลังแรงถีบปลายเท้า	192
รูปที่ 5.24	แสดงการตรวจดูองศาข้อเท้า	194
รูปที่ 5.25	แสดงการทดสอบกำลังแรงถีบปลายเท้า	195
รูปที่ 5.26	แสดงการตรวจจุดเจ็บและตำแหน่งที่เป็นโรค	196
รูปที่ 5.27	แสดงการตรวจวัดสั่นไหว	197
รูปที่ 5.28	แสดงการตรวจดูองศาข้อเท้า	197
รูปที่ 5.29	แสดงการทดสอบกำลังแรงถีบปลายเท้า	198
รูปที่ 5.30	แสดงการวัดขอบสันเท้าด้านนอก	199
รูปที่ 5.31	แสดงการวัดร่องเอ็นร้อยหวายด้านนอก	200
รูปที่ 5.32	แสดงการวัดขอบสันเท้าด้านใน	200
รูปที่ 5.33	แสดงการวัดร่องเอ็นร้อยหวายด้านใน	201

คำนำ

ตำราการนวดไทยแบบราชสำนัก ถือเป็นตำราสำคัญที่ใช้ในการดูแลรักษาผู้ป่วยอย่างถูกต้อง และได้ประโยชน์สูงสุด เอกสารหรือตำราการนวดไทยแบบราชสำนัก ที่ใช้สอนในหลักสูตรการแพทย์แผนไทยประยุกต์ ส่วนใหญ่เป็นตำราที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตและยังคงใช้มาถึงปัจจุบัน ตำราเล่มนี้จัดทำขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อมุ่งหวังให้นักศึกษาที่กำลังศึกษาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการรักษาผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ต่อไป

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำราเล่มนี้เป็นแนวทางให้กับนักศึกษาหรือผู้ที่พึงสำเร็จการศึกษาสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้มาจนถึงปัจจุบัน ขอขอบคุณอาจารย์ฉัตรชัย ทิพย์จันทร์ ที่ให้ความกรุณาช่วยพิจารณาในการถ่ายภาพตำแหน่งในการทำหัตถการ การตรวจสอบเนื้อหาและความถูกต้องในการกหนดจุดและคำแนะนำอื่นๆ ที่มีคุณค่ายิ่ง

ขอขอบคุณคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สนับสนุนการเขียนตำราเล่มนี้และขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงตำราเล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อนึ่งผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาแพทย์แผนไทยประยุกต์ แพทย์แผนไทย และผู้สนใจทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียน และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทางคลินิกต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ บุญรวบ

สถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์

คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทที่ 1

ทฤษฎีการรักษาโรคและ การทำหัตถการรักษา ทางหัตถเวชกรรมไทย (Theory of disease treatment and manual therapy of Thai traditional massage)

การแพทย์แผนไทยในปัจจุบันมีการพัฒนาทางด้านการแพทย์ไปเป็นอย่างมาก ทำให้แพทย์แผนไทยต้องมีการพัฒนาให้ทันกับเทคโนโลยีไปด้วย แต่การรักษายังคงไว้ตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย การรักษาคนไข้ในแต่ละครั้งต้องมีการซักประวัติ และตรวจร่างกายโดยละเอียด ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การวินิจฉัยแยกโรคที่ถูกต้องและแม่นยำ ซึ่งจะนำไปสู่การรักษาที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงที่สุดในการรักษาคนไข้แต่ละครั้ง

การนวดไทยแบบราชสำนัก (หัตถเวชกรรมแผนไทย) ได้รับการถ่ายทอดมาจากอาจารย์ ณรงค์ศักดิ์ บุญรัตนศิริคุณ ซึ่งเป็นศาสตร์และศิลป์ของการนวดไทยเพื่อการรักษาในรูปแบบหนึ่ง มีองค์ความรู้ ทฤษฎีโรค การตรวจ การวินิจฉัยโรคและวิธีการรักษาโรค การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ตามหลักวิชาหัตถเวชกรรมแผนไทยประกอบด้วย

1. การเรียนตั้งแต่หลักการแนวเส้นพื้นฐาน ได้แก่ การนวดพื้นฐานขาและการเปิดประตูลม การนวดพื้นฐานขาด้านนอก การนวดพื้นฐานขาด้านใน การนวดพื้นฐานหลัง การนวดพื้นฐานแขนด้านใน การนวดพื้นฐานแขนด้านนอก การนวดพื้นฐานหัวไหล่ การนวดพื้นฐานบ่า การนวดพื้นฐานคางคอก การนวดพื้นฐานท้อง
2. การเรียนหลักการนวดจุดสัญญาณ 5 ได้แก่ สัญญาณ 1-5 ขาด้านนอก สัญญาณ 1-5 ขาด้านใน สัญญาณ 1-5 หลัง สัญญาณ 1-5 หัวไหล่ สัญญาณ 1-5 แขนด้านใน สัญญาณ 1-5 แขนด้านนอก สัญญาณ 1-5 ศีรษะด้านหน้า สัญญาณ 1-5 ศีรษะด้านหลัง สัญญาณ 1-5 ท้อง ยังมีสัญญาณที่ใช้เฉพาะโรค ได้แก่ หู เช่า ข้อมือ ข้อเท้า
3. การเรียนหลักการทฤษฎีโรคต่างๆ การรักษาโรคที่สามารถรักษากลุ่มโรคกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น กระดูก และหลักการเรียนเทคนิคในการรักษาโรค